

APLIKATIVNE RAZISKAVE IN PROJEKTI ODDELKA ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSE FAKULTETE UNIVERZE V MARIBORU OD LETA 1961 NAPREJ

Igor Žiberna

Dr., prof. geografije, docent

Oddelek za geografijo

Filozofska fakulteta

Koroška cesta 160, SI - 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: igor.ziberna@um.si

UDK: 372:91(091)(497.4 Maribor)

COBISS: 1.04

Izvleček

Aplikativne raziskave in projekti Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru od leta 1961 naprej

Oddelek za geografijo Pedagoške akademije se je od vsega začetka vključeval v aplikativne raziskave, ki so bile usmerjeno pretežno na področje družbene geografije, agrarne geografije, preobrazbe prostora Severovzhodne Slovenije in lokalne geografije. Poseben poudarek je bil namenjen proučevanju problematike razdrobljenosti kmetijskih površin, proučevanja narodnostno mešanih območij v Prekmurju in problematiki obmejnosti. Prihod članov mlajše generacije je razširil spekter aplikativnih raziskav na nova področja: revitalizacijo industrijskih območij, prostorsko planiranje, didaktiko geografije, ekoremediacije in področja lokalne klimatologije ter varstva okolja.

Ključne besede

aplikativne raziskave, Oddelek za geografijo, Maribor

Summary

Applied researches and projects of Department of Geography, Faculty of Arts, University of Maribor since the year 1961

Department of Geography at the Pedagogical academy was always a part of applied researches that were oriented into human geography, agricultural geography, transformation of North-Eastern Slovenia and local geography.

The emphasis was made on the study related to the issues of arable land partition, minorities in Prekmurje and the boarder issues. New staff of younger generations expanded the spectrum of applied researches to new fields: revitalization of industrial areas, spatial planning, didactics of Geography, ecoremediations, local climate and environmental protection.

Keywords

Applied researches, Department of Geography, Maribor

1. Uvod

Vsaka znanstvena disciplina skuša poleg svojega raziskovalnega dela rezultate le-tega uporabiti v vsakdanji praksi na območju, v katerega je vpeta. Namen te uporabe je podati premislek o stanju ali predloge rešitve. Geografija kot veda, katere predmet je pokrajina ponuja odličen poligon za t.i. aplikativne raziskave. Ob tem ne pozabimo, da bi naj na področju uporabe osnovnih znanstvenih raziskav v praksi vsaka od znanstvenih disciplin pokazala tudi svojo družbeno kritično, angažirano in družbeno koristno plat. Aplikativnost v geografiji pomeni njeno sol: predstavlja vir za znanstveno ukvarjanje z vedo, hkrati pa so (ali pa bi vsaj naj bili) njeni izdelki uporabni v prostoru, v katerem deluje. Iz zgornjega sledi, da je položaj aplikativne geografije v izraziti pozitivni korelaciji z družbenim razvojem. Geografija bi kot prostorska veda naj opozarjala na stranpota družbenega razvoja in dajala tudi trajnostno naravnane smernice, uporabne v konkretni pokrajini. Realno stanje položaja aplikativne geografije je v resnici – vsaj danes - bolj razklano: slabše ovrednotena strokovna dejavnost v habilitacijskih merilih v primerjavi z raziskovalno nas zaradi tako zastavljenih kriterijev včasih – dejal bi neupravičeno – sili v včasih malce podcenjujoč odnos do aplikativnih raziskav. Res pa je, da se razmere spreminjajo od stroke do stroke, celo od raziskovalca do raziskovalca. V resnici pa je tako, da kakovostna strokovna študija v ozadju skriva znanstveni arzenal.

2. Aplikativne raziskave mariborskega Oddelka za geografijo

Ko poskušamo ocenjevati vpletenost »mariborske geografske šole« v družbeno dogajanje v preteklosti, moramo priznati, da je le-ta živela s pokrajino, pri čemer pa delo ni bilo omejeno le na njeno naravno zaledje, torej Severovzhodno Slovenijo. Oddelek za zemljepis in zgodovino, ki je začel delovati na leta 1961 ustanovljeni Pedagoški akademiji, je od leta 1962 imel zaposlena dva profesorja: dr. Vladimirja Bračiča in dr. Boruta Belca, leta 1964 se jima je pridružil še dr. Mavricij Zgonik, leta 1968 dr. Božidar Kert in leta 1975 še profesor Ludvik Olas, vmes pa za čas od leta 1964 do 1966 še asistent Boris Sterniša. Ta ekipa je že od vsega začetka zastavila intenziven raziskovalni načrt, ki je odzvanjal tudi v strokovnem delu. To je bilo usmerjeno pretežno na področje družbene geografije, agrarne geografije, preobrazbe prostora Severovzhodne Slovenije in lokalne geografije, kar so člani oddelka vse tudi dobro prenašali tudi v predavalnice. Študenti smo preko tovrstnih aplikativnih projektov artikulirali svoj odnos do geografije, hkrati pa prav zaradi vključenosti v strokovno delo Oddelka na pokrajino začeli gledati skozi drugačno, geografsko optiko. Člani Oddelka so na svojem strokovnem področju med drugim obravnavali spreminjanje površin s posebnimi kulturami od srede 19. stoletja naprej. Zaradi pretežno kmetijskega zaledja je agrarna geografija v povezavi z ostalimi geografskimi disciplinami dajala prav gotovo enega od pečatov mariborski geografiji. Člani oddelka so se lotevali tem, ki so obravnavale tedanje družbene probleme razvoja Severovzhodne Slovenije, torej tem, ki morda niso vedno kazale samo pozitivne plati tedanjega družbenega razvoja. Pri tem so opozarjali tudi na probleme, ki jih danes – v nekoliko spremenjenem kontekstu – odkrivamo ponovno. Tako so tedanji člani Oddelka obravnavali demografske in socialne pojave ob podružbljanju kmetijstva v Ljutomerskih goricah, družbenogeografski razvoj Slovenskih goric in njihove agrarnostrukturne tipe ter v številnih člankih in strokovnih elaboratih opozarjali na stranpota razvoja družbe, predvsem na nerazvitost v SV Sloveniji. Zanimivo je, kako domače danes – po več kot 30. letih - zvenijo te teme.

Druga tematika, prav tako v nekoliko drugačni perspektivi zanimiva še danes, s katero se je enotno ukvarjal tedanji Oddelek, je bila problematika obmejnosti, ki so jo danes že upokojeni profesorji uspešno prenašali na nekatere mlajše naslednike. Prav gotovo sta bili v prvem obdobju razvoja Oddelka v ospredju dve temi, s katerima so se ukvarjali njihovi člani: zemljiška razdrobljenost agrarne posesti in prostorski učinki melioracij in komasacij v Pesniški in Ščavniški dolini. V številnih člankih in elaboratih so člani Oddelka predstavili zemljiško razdrobljenost kot enega od neugodnih dejavnikov v razvoju agrarne pokrajine. Melioracije in komasacije so bile v dani fazi tedanjega družbenega razvoja morda odgovor, hkrati pa del na novo ustvarjenih problemov, na kar so mariborski geografi opozarjali že tedaj, čeprav je bilo kaj takega za nekatera ušesa bogokletno.

Naslednja pomembna tema, katere generator je bil pokojni profesor Ludvik Olas, je bila problematika narodnostno mešanih območij, seveda s posebnim poudarkom na Prekmurju in Porabju. Kdor je imel čast biti na kateri od ekskurzij na skrajnem severovzhodu Slovenije s spoštovanim Lajčijem, kakor so ga imenovali kolegi njegove generacije, je začutil, da se za njegovo geografijo skriva iskren človeški odnos do pokrajine, ki jo preučuje in tudi osebna prizadetost, kar smo njegovi mlajši kolegi skušali čim bolj prevzeti. Ja, če se ukvarjaš z neko pokrajino kot geograf, torej ne le kabinetno, pač pa z njo dihaš, do nje oblikuješ na nek način tudi osebni odnos, ki pozna vse barve: od hladnih barv objektivnosti do toplejših barv naklonjenosti in sprejemanja te pokrajine. Študenti, ki smo bili na – zdaj lahko rečem že legendarnih terenskih vajah – tako ali drugače vključeni v aplikativne projekte Oddelka, smo tak pristop od trojke Belec-Kert-Olas nevsiljivo, a vztrajno prevzemali.

Druga polovica 80. in 90. leta 20. stoletja so za Oddelek pomenila širjenje z novimi člani, s katerimi so prihajale nove teme s področja strokovnega delovanja. Tu naj omenim številne aplikativne raziskovalne naloge s področja regionalnega in urbanističnega planiranja in geografije naselij, s katerimi se je mariborska geografija lotevala ne le tem, ki so bile zgolj v interesu naročnika, pač pa je kot znanstvena disciplina skozi vpetost z lokalnim okoljem skušala angažirano prispevati k rasti kakovosti bivalnega okolja. V okviru tega so tedaj novi člani Oddelka opozarjali na urbane degradirane površine v Mariboru, razmišljali o urejanju prostora z vidika razpršene gradnje, proučevali poselitvena območja in usmeritve ter merila za urejanje naselij in sodelovali pri izdelavi številnih strokovnih podlag za poselitev v slovenskih občinah. V prehodnem obdobju v prvi polovici 90. let so nastali tudi nekateri projekti, v katerih smo sodelovali vsi, ali pa vsaj velika večina tedanjega Oddelka. Naj omenim le projekt, ki je z geografskega vidika analiziral dve pobrateni mesti: slovenski Maribor in nemški Marburg in ki se je kasneje končal z objavo geografske monografije obeh mest v slovenskem in nemškem jeziku. Projekt sta vodila dr. Jurgen Leib in dr. Mirko Pak. Naslednji skupni aplikativni projekt našega Oddelka je bil sodelovanje pri izdelavi Krajevnega leksikona Slovenije, ob tem pa še projekt Regionalna geografska monografija Slovenije. Oba sta se v sredini in drugi polovici 90. let zaključila v obliki dveh monografskih publikacij. To so bili verjetno tudi zadnji skupni aplikativni projekti Oddelka, v katerih so sodelovali vsi njegovi člani. V sredini 90. let je bil Oddelek pomembno vključen tudi v nekatere lokalne, a zato nič manj pomembne strokovne raziskave: Možnosti razvoja turizma v občini Ruše (v projektu so sodelovali tudi kolegi geografi iz Univerze v Bayreuthu, elaborat pa je bil leta 1996 tam tudi objavljen) in v izdelavo Urbanistične zasnove Maribora. Zaradi pomembne vpetosti v lokalno okolje je slednji pomenil tudi pomembno promocijo geografije na Univerzi v Mariboru v širši javnosti.

S postopnim upokojevanjem prve generacije profesorjev geografije na Oddelku je sledila tudi fragmentacija strokovne dejavnosti članov našega Oddelka. Člani Oddelka so vsak po svoji poti, v sodelovanju s »svojimi« inštitucijami bili tako ali drugače vpeti v aplikativne raziskave. Spekter teh se je širil od fizične geografije, družbene geografije, regionalnega in urbanističnega planiranja, regionalne geografije do didaktike geografije. Druga generacija geografov na mariborski univerzi je tako sodelovala v različnih študijah pedoloških in hidroloških dejavnikov v občinskih programih varstva okolja, v oblikovanju izhodišč za trajnostno upravljanje Drave iz vidika vplivov verige HE na naravno okolje, pripravi učnih poligonov in učnih poti v širšem zaledju, onesnaženosti zraka v mestni občini Maribor, lokalnih klimatskih študijah, v izdelavi presoj vplivov na okolje s klimatskega vidika na območju celotne Slovenije in analizah naravnih nesreč. Člani Oddelka so sodelovali v analizi mariborske funkcijske regije in študiji demografskih razmer na širšem območju Maribora. V zadnjih letih mariborski geografi z aplikativnimi projekti zelo aktivno in uspešno posegamo tudi na ekonomsko geografska področja. V okviru bilateralnih projektov smo tako obravnavali politiko inovacij na Češkem in v Sloveniji. S kolegi iz Bosne smo v obdobju 2008-2009 analizirali vpliv industrije na regionalni razvoj Slovenije in Bosne in Hercegovine, s hrvaškimi kolegi pa preučevali vpliv družbenoekonomskih sprememb na razvojne procese in transformacijo slovensko-hrvaških mejnih območij. Eden od vodilnih prav gotovo pa zelo odmevnih v širši družbi je mednarodni projekt ReTInA - Revitalizacija starih industrijskih območij v Jugovzhodni Evropi, v katerega so poleg Oddelka za geografijo vključene še institucije na Madžarskem, Romuniji, Italiji, Bolgariji, Grčiji in Slovaškem. Glavni namen projekta, ki je potekal v času 2009-2012 je bil razviti metodo revitalizacije starih industrijskih območij, zagotavljanje novih delovnih mest, trajnostnega razvoja in višanjem kakovosti bivalnega okolja ter socialne varnosti.

Na področju aplikativnih projektov moram seveda poudariti tiste, ki prenašajo ekoremediacijsko paradigmo v lokalno okolje. V okviru tega so nastale študije, kako implementirati ekoremediacije kot pristop k trajnostno naravnemu načrtovanju razvoja pokrajine v lokalne skupnosti. Vzporedno s tem so po Sloveniji nastale strokovne podlage za številne učne poti v Sloveniji. Tu seveda moramo omeniti učni poligon v Modražah v občini Poljčane, katerega ciljna populacija zajema najširši spekter. V uspešno delo poligona so v veliki meri vključeni tudi študenti geografije.

Zadnja leta delovanja Oddelka za geografijo na področju aplikativnih raziskav torej zaznamuje po eni strani zelo širok prostorski in vsebinski spekter delovanja, obenem pa Oddelek žal ni uspel realizirati kakega aplikativnega projekta, v katerem bi, tako kot včasih skupaj sodelovali vsi člani, čeprav je po skromnem mnenju avtorja tega prispevka presečna množica raziskovalnih področij, iz katere bi se lahko Oddelek po dolgem času z vsem arzenalom in s kritično in odgovorno noto vključil v sedanji družbeni kontekst zelo velika in pred našim nosom. Seveda pa je lahko avtor te misli tudi v veliki zmoti...

Literatura

- Borstner, B., Brumen, M., Lugarič, I., Pogačnik, J. 1995: Pedagoška fakulteta, Pedagoška fakulteta Maribor, Maribor.
- Bračič, V. 1984: Prispevki za zgodovino visokega šolstva v Mariboru, Univerza v Mariboru, Maribor.

- Brumec, V., Grbec, A., Ladič, J., Lešnik, R., Papotnik, A., Plemenitaš, J., Robnik, A., Rojs, J., Varga J. 1986: Jubilejni zbornik Pedagoške fakultete Maribor ob 25-letnici, Pedagoška fakulteta, Maribor.
- Horvat, U., 2011: Petdeset let delovanje Oddelka za geografijo in študija geografije v Mariboru, *Revija za geografijo* 6-1, str. 103-121.

**APPLIED RESEARCHES AND PROJECTS OF DEPARTMENT OF GEOGRAPHY,
FACULTY OF ARTS, UNIVERSITY OF MARIBOR SINCE THE YEAR 1961**

Summary

Department of Geography at the Pedagogical academy was always a part of applied researches that were oriented into human geography, agricultural geography, transformation of North-Eastern Slovenia and local geography.

The emphasis was made on the study related to the issues of arable land partition, minorities in Prekmurje and the boarder issues. New staff of younger generations expanded the spectrum of applied researches to new fields: revitalization of industrial areas, spatial planning, didactics of Geography, ecoremediations, local climate and environmental protection.